Praksis 70 | Sayfa: 5-9

Bu Sayıda: Dünyada ve Türkiye'de Sosyalizmin Bugünü ve Geleceği

Kapitalizmin çok boyutlu krizleri, artık yalnızca sistemin iç çelişkilerini açığa çıkarmakla kalmıyor; yaşamın sürdürülebilirliğini, doğanın devamlılığını, sosyal varoluşun asgari koşullarını da tehdit ediyor. Bir zamanlar "konjonktürel dalgalanma" olarak tarif edilen ekonomik ve siyasal sarsıntılar, bugün kalıcı bir istikrarsızlık rejimine, süreğen bir kriz hâline dönüşmüş durumda. Neoliberalizmin dört bir yana saçtığı ekonomik eşitsizlikler, otoriterleşen rejimlerle derinleşen siyasal temsil krizleri, gündelik yaşamın en mahrem alanlarına kadar nüfuz eden metalaşma ve kolektif dayanışma zeminlerinin parçalanması, 21. yüzyılın başlıca çöküntü mirasları arasında. Bu miras, bizlere artık sadece "ne yapılmalı?" sorusunu değil, çok daha acil bir biçimde "nasıl birlikte hayatta kalabiliriz?" sorusunu sorduruyor.

Bunun yanında, sosyalizmin yeniden güçlü bir siyasi seçenek hâline gelmesi için bu soruda gizli olan sınırı aşıp, *nasıl bir hayatı birlikte kurmak istediğimiz* sorusunu yeniden siyasallaştırmak da gerekiyor. "Ayakta kalma"ya indirgenmiş, sürekli tasarruf etmeye, dayanıklılık ve bireysel uyum fetişizmine sıkıştırılmış bir varoluş, kapitalizmin bizlere dayattığı en sofistike yönetim biçimlerinden biri. İşte bu nedenle, en radikal ve kurucu yanıt, sosyalizmin bugüne ve yarına dair yeniden düşünülmesinde; sosyalizmi, hayatta kalmanın ötesinde *hak ettiğimiz yaşamı* tartışmanın adı hâline getirmekte saklıdır.

Bugün sosyalizmi savunmak, geçmişin otoriter-bürokratik modellerine öykünmek anlamına gelmiyor. Soğuk savaşın daraltılmış ikilikleri –"devletçilik mi, piyasa mı?"– sosyalist tahayyülün sınırları olamaz. Tam tersine sosyalizm, yalnızca üretim araçlarının sosyal mülkiyetine ya da merkezî planlamaya indirgenemeyecek kadar geniş bir ufku ifade ediyor. Sosyalizm, bunların yanında, *mülksüzleştiren-lerin mülksüzleştirilmesi, sermaye egemenliği ve kapitalist devletin yok edilip, emekçi çoğunluğun aşağıdan demokratik-özyönetimci egemenliğinin inşası,* yaşamın kadın (ve LGBT-Q) özgürlükçü ve ekolojik temellerde yeniden örgütlenmesi, ihtiyaç temelli bir üretim ve bölüşüm mantığının inşa edilmesi; insanın kendi varoluşunu toplulukla birlikte dönüştürme kapasitesini serbest bırakması demek. Bu açıdan sosyalizm hem kapitalizme son verip, sınıfsız-sömürüsüz bir dünya medeniyetine geçişi sağlayacak bir ekonomi-politik değişim programı, hem de yeni bir toplumsallık, duygulanım rejimi ve yaşam tahayyülüdür.

Sosyalizmin bugününü ve geleceğini tartıştığımız bu sayıyı hazırlarken, nasıl bir sosyalizm tartışmasının da yeniden toplumsal gündeme taşındığına tanık olduk. Tartışmanın çeşitli kesimlerden katılımlarla yürüdüğü görülüyor. Bu tartışmanın ayrıntılarına dergi giriş yazımızda girmemiz mümkün değil. Bununla birlikte, Marksizmin sosyal ilişkileri, o ilişkilerin barındırdığı çelişkileri ve değişim dinamiklerini kavramada insanlığın en değerli kılavuzu olmaya devam ettiği düşüncesinde olduğumuzu belirtme ihtiyacı duyuyoruz. Nitekim *Praksis* Dergisi, yayın hayatına başladığı 2001'de olduğu gibi, sermaye egemenliğinin artık asgari rıza ve azami zorla yeniden üretildiği bugünün neofaşist iktidarlar dünyasında da emekçi ve mülksüzleştirilen sınıfların safında; mülksüzleştiren kapitalist sınıfların karşısındadır.

Emekçi ve ezilen sınıfların kapitalist egemen sınıflara karşı mücadelesini merkeze alan Marksist yaklaşımın yerine, siyasal iktidar mücadelesini geri plana itip yerel veyahut mikro ölçeklerde liberter, komünalist ve adaletçi yaşam alanlarının inşasına ağırlık veren "sosyalizm" önerileri, günümüz

dünyasının keskinleşen güç-iktidar-tahakküm ilişkileri karşısında yeterli bir siyasal ufuk sunamaz. Aksine, neoliberal kapitalizmin çoklu krizlerle malul olduğu, emek ve doğanın üretken kapasitesinin neofaşist iktidarlar eliyle özünü kurutacak ölçüde sömürüldüğü, soykırım boyutlarına varan yeni bir emperyalist savaş sürecinin tırmandığı, bunlara karşı halk isyanlarının Batıdan Doğuya, Kuzeyden Güneye bütün dünyayı kapladığı bir konjonktürde, Walter Benjamin'in deyişiyle "tarihin imdat freni" olarak sosyalist devrim ihtiyacı, 1920-30'lara kıyasla çok daha yakıcıdır. Bu gerçeği, kapak resmimizde de Benjamin'in metaforuna atıfta bulunarak vurgulamak istedik.

Bugüne kadar olduğu gibi, bundan sonra da Marx'ın XI. Tezi'nde ortaya konmuş dünyayı anlayıp, değiştirme hedefine odaklı bilgi üretme amacını içinde barındıran bir yayın faaliyeti olmaya devam edecek olan Praksis'in bu sayısında, sosyalizmi geçmişte donmuş bir miras değil; tartışılması, yeniden kurulması ve dönüştürülmesi gereken canlı bir süreç olarak ele almaya çalıştık. Burada bir araya gelen yazılar, 20. yüzyıl sosyalizm deneyimlerine nostaljik bir idealizasyonla değil, eleştirel bir yüzleşmeyle bakıyor; aynı zamanda bugünün çoklu krizleri karşısında üretilebilecek devrimci ve kolektif yanıtların imkânlarını tartışıyor.

Sosyalizmin bugünü ve geleceği dendiğinde, Sovyet deneyiminden Latin Amerika'daki 21. yüzyıl sosyalizmine, Doğu Avrupa'daki çözülmeden Ortadoğu ve Mezopotamya'daki özyönetim arayışlarına; işçi hareketinin dönüşümünden toplumsal yeniden üretim alanında yükselen feminist direnişlere, iklim adaleti mücadelelerinden yeni parti ve örgütlenme tartışmalarına, sendikal sahadaki dönüşümlerden kent hakkı mücadelelerine uzanan geniş bir yelpaze söz konusu. Bu sayı bu başlıkların ancak küçük bir kısmını ele alabildi. Ancak önümüzdeki sayılarda ve başka mecralarda bu tartışmanın devam etmesi için küçük bir kapı aralamış olmayı umuyoruz.

Amacımız, sadece eleştirmek, eksikleri işaret etmek ya da yenilgileri kayda geçirmek değil; sosyal gerçekliğin diyalektik materyalist bilgisi ışığında başka bir yaşamın, başka bir toplumsallığın ve başka bir geleceğin mümkünlüğünü birlikte düşünmek, bu mümkünlüğü gerçeğe dönüştürecek yeni mücadele güçleri, araçları ve biçimlerini tartışmaktır. Çünkü artık zamanın ruhu, beklemeyi, seyirci kalmayı değil, müdahale etmeyi; "başka türlü olamaz" teslimiyetini değil, "başka türlü de olabilir" inancını dayatıyor. Bu sayıyı tam da bu nedenle, yalnızca teorik bir tartışma dosyası değil; yeni sosyalist ufukları birlikte düşünmeye, tartışmaya ve denemeye yönelik kolektif bir davet olarak okumanızı istiyoruz.

* * *

Bu sayımızda yer alan yazıların ilki, **Fikret Başkaya**'dan. Başkaya, "Ekososyalist Devrimin Gerekliliği ve Aciliyeti" başlıklı yazısında, ekolojik yıkımı "yanlış politika" ya da "yetersiz çevre yönetimi" başlıklarına hapseden rahatlatıcı açıklamaları bir kenara itiyor; krizi, kapitalist birikim mantığının bizzat kendi işleyişinden doğan yapısal bir sonuç olarak ele alıyor. Bu tutum, meseleyi teknik bir "düzeltme" alanı olmaktan çıkarıp, üretim tarzı, mülkiyet ilişkileri ve sınıf iktidarı düzeyinde tartışmaya açan bir hat kuruyor. Başkaya'nın en güçlü müdahalesi, "insanlık" gibi genelleyici fail anlatılarının yarattığı sis perdesini dağıtması. Çünkü "hepimiz aynı gemideyiz" cümlesi, geminin kamaralarını ve kürek mahallerini görünmez kılıyor: Kim karar alıyor, kim kazanıyor, kim bedel ödüyor sorularını susturuyor. Başkaya ise sorumluluğu tarihsel ve sınıfsal olarak yerli yerine oturtarak, ekolojik yıkımın failini soyut bir "insan doğası"na değil, genişlemeye mahkûm birikim rejimine, fosil temelli üretim modeline ve bunları koruyan siyasal zor aygıtlarına bağlayan kritik bir açığı kapatıyor. Böylece ekoloji tartışmasını ahlaki bir "duyarlılık" meselesinden çıkarıp, iktidar ilişkilerinin çıplak haritasına geri yerleştiriyor. Bu perspektif, okuru kaçınılmaz olarak şu sorulara götürüyor: Üretimin amacı nedir? Ne üretiyoruz, kimin için

üretiyoruz, hangi maliyetleri kime yüklüyoruz? Başkaya'nın yazısı, ekolojik yıkımı bir "düzeltilebilir arıza" değil, bir rejim meselesi olarak kavrayan; okuru hem teorik hem politik olarak uyanık tutan bir başlangıç metni. Sayının geri kalan tartışmaları için de çıtayı yükseltiyor: Krizin adını doğru koymadan, çözümün yolunu bulamayacağımızı hatırlatan, net ve sarsıcı bir çağrı bırakıyor.

İkinci yazımızda **Mustafa Bayram Mısır,** "proletarya diktatörlüğü" ve "devlet mülkiyeti" eşitlemelerinin kavramsal ve tarihsel sınırlılıklarını gösterip, anayasal sosyalizm fikrini savunuyor. Sosyalizmin "nasıl"ına dair teorik ve kurumsal bir müdahale niteliği taşıyan makalesinde Mısır, "anayasal sosyalizm" kavramını merkeze alarak, sosyalist dönüşümü, salt iktisadi bir devletleştirme veya geçici bir siyasi rejim olmanın ötesine taşıyan, kalıcı bir hak, kurum ve mülkiyet rejimi olarak teorize ediyor. Marksist teoride yeterince ele alınmadığı söylenebilecek olan "hukuk" ve "kurumsal tasarım" meselelerini, sınıf mücadelesi ve mülkiyet ilişkileri bağlamından koparmadan ele alan yazının, bir yandan burjuva anayasacılığının biçimselliğini aşmayı hedeflerken, diğer yandan sosyalist devrimci pratiği salt bir "geçiş rejimi"ne indirgemeyen bir sentez arayışı olduğu söylenebilir. Bu anlamda, Mısır'ın makalesi, sosyalist dönüşümün "siyasal biçimleri" üzerine yürütülen güncel ve kritik önemdeki tartışmaya dikkat çekici bir katkı sunuyor.

Sayımızın üçüncü makalesinde **Ali Ekber Doğan**, Perry Anderson'ın 1992'de Sovyetler Birliği'nin çöküşü ardından çizdiği sosyalizmin geleceğine dair perspektifleri bugünün tarihsel koşullarında yeniden yorumluyor. Doğan'a göre, neoliberal kapitalizmin 2008 finansal kriziyle derinleşen meşruiyet krizi, dünya çapında yayılan isyan hareketleri ve bu hareketlere karşı egemen bloğun neofaşist siyasetler üzerinden verdiği tepki, liberalizmin 1990'larda ilan ettiği "zafer" iddialarını tarihsel olarak geçersiz kılmıştır. Makale, tam da bu karmaşık konjonktür içinde Anderson'ın olasılık haritasını güncelleyerek okumayı öneriyor. Doğan, 21. yüzyıl kapitalizminin çok boyutlu ve yapısal krizlerini, sol çevrelerde 10-15 yıldır yaygın biçimde benimsenen Gramsci'nin hegemonik kriz analizlerinin sınırlarını aşan bir yaklaşımla ele alma iddiasında. Doğan'a göre kriz, rıza üretiminin tükendiği, devlet zoru ve otoriter yönetim biçimlerinin öne çıktığı, kapitalist sömürü, mülksüzleştirme ve sınıf mücadelelerinin keskinleştiği bir evreye girmiştir. Neoliberal düzenin hegemonik krizinin bugün dört doğrultuda ilerlediğini -düzen siyasetinin çöküşü, yaygın halk isyanları, neo-faşist sağın yükselişi ve bunlarla kesişen bir süreç olarak sol-sosyalist ve popülist siyasetlerin med-cezir şeklindeki hareketleri- söyleyen yazar, bu durumun içerdiği devrimci potansiyelin ancak mümkün olanın sınırında mücadele edilerek açığa çıkarılabileceğini söyler. Bu anlamda, Gramscici "hegemonik krizi" içerip, ötesine geçen, Leninist anlamda "devrimci kriz" kavrayışına dayanan yeni bir siyaset ve strateji inşasına dönük bir çağrı niteliği taşıyor.

Sayımızda, Lenin'in siyaset anlayışı konusunu -merkezinde John Holloway'ın iktidar olmadan dünyayı değiştirme tezi olmak üzere- günümüz solunda önemli bir eğilim olduğu söylenebilecek post-Marksist veyahut liberter (sol liberal) siyaset tezlerinin eleştirisi çerçevesinde değerlendiren **Denis Bosseau** imzalı bir yazının çevirisine de yer veriyoruz. Bosseau'nun yazısı; günümüz solunun –eğer sermaye egemenliğine karşı anlamlı bir mücadele zemini kurmak gibi bir derdi varsa– siyasal iktidar meselesinden başlayarak, Leninizmin hayaletlerine yönelik saplantılı lanetleme hâlleriyle yüzleşmesi ve onunla hesaplaşması gerektiği temel savı üzerine kurulmuştur. Ona göre, 2000'lerden beri yaşanan mücadeleler ve siyasi gelişmeler; devrimci bir hedefe giden tutarlı ve bütünsel bir stratejik yol haritası arayışlarının terk edilmesi ile tekil, parçalı, yerel mücadelelerin daha büyük bir siyasi projeye eklenmesi zorunluluğundan muaf tutulması gerektiğini radikal bir siyasal stratejiymiş gibi önerenleri yanlışlamıştır. Bu nedenle, söylemlerinin tüm radikalliğine karşın, söz konusu liberter solcuların "devrimci mücadeleyi Leninist siyaset hayaletinin lanetinden kurtarma" çabasının kifayetsizliğini ortaya

koyan yazının güncel sosyalizm tartışmalarına da önemli bir devrimci Marksist katkı olacağını düşünüyoruz.

Aynı zamanda ana muhalefet partisi CHP'nin Cumhurbaşkanı adayı da olan, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Ekrem İmamoğlu'nun 18 Mart 2025 akşamı diplomasının iptal edilip, 19 Mart 2025 sabahı da gözaltına alınması sonrasında İstanbul Üniversitesi Beyazıt Kampüsü'nde öğrenci protestosu sırasında polis barikatının yıkılmasıyla başlayan ve günlerce süren eylemler, (öğrenci) gençlik hareketlerini yeniden yoğun bir tartışma ve araştırma odağı haline getirdi. Bu sayımızda, bu tarihsel momenti Marksist bir perspektifle çözümlemeyi amaçlayan iki yazıya yer veriyoruz. Bunlardan ilki, **Y. Doğan Çetinkaya ve A. Ezgi Akyol Giatzoglou** imzasını taşıyan "İlksel Birikim, Proleterleşme, Gençlik ve Gençlik Hareketleri" başlıklı makaledir. Çetinkaya ve Akyol Gıagtzoglou, bu çalışmada, gençliğin toplumsal bir özne olarak ele alınışına dair hakim iki eğilimi –psikolojik idealizasyon ve siyasal mit inşası –eleştirel bir süzgeçten geçirerek aşmayı hedefliyor. Yazarlar, "gençlik" kategorisinin neden kapitalist üretim tarzıyla eşzamanlı olarak tarih sahnesine çıktığı sorusundan hareket ederek, onun sermaye birikim süreçleriyle organik bağını inceliyor. Marx'ın ilksel birikim, proleterleşme ve emeğin sermayeye tabiyeti kavramlarını merkeze alan analiz, gençliğin sermayenin yeniden üretiminin yapısal bir gereği olarak inşa edilmiş bir sosyal kategori olduğunu ortaya koyuyor. Çetinkaya ve Gıagtzoglou'ya göre, gençlik hareketleri –söylemleri ve biçimleri ne olursa olsun– temelde bu proleterleşme ve metalaşma sürecinin siyasal semptomları olarak okunmalıdır. Yazı, ilksel birikim literatürünü Avrupa merkezcilikten uzaklaştırarak, aynı maddi koşulların ürünü olan Osmanlı-Türkiye tecrübesini de diyaloğa dahil ediyor.

Sayımızda 19 Mart (2025) Momentumu sonrası yaşananlardan hareketle yazılmış diğer yazı ise **Abbas Vural**'ın politik yanı daha belirgin olan ve "Gençlik Mücadelesi ve Sosyalist Solun Açmazları Üzerine: Mart 2025 Eylemleri" başlığını taşıyan makalesidir. Vural, makalesinde sosyalist solun geleceği açısından gençlik hareketlerinin önemini vurguluyor ve özellikle Mart eylemleri üzerinden bir analiz yapıyor. Eylemlerin, sosyalist gençlik örgütlerine büyük bir katkı sağlamakla birlikte, katılımın artmadığını ve bunun ardından ciddi tartışmaların ortaya çıktığını belirtiyor. Sosyalist solun bu deneyimlerden güç biriktirme ve örgütlenme ihtiyacını çıkarması gerektiğine işaret eden Vural, gençliğin siyasal mücadelesine daha sistematik bir şekilde odaklanılması gerektiğini savunuyor. Makale, gençlerin akademik ve toplumsal sorunlarına dair bir gündem oluşturulması ve geniş gençlik kesimlerinin sahipleneceği taleplerin şekillendirilmesi gerektiğini vurgulayan önemli bir uyarı niteliği taşıyor.

Sayımızda dosya dışı kapsamda yer alan makalesinde **Mehmet Ufuk Tutan**, küresel kapitalist üretim sisteminin 21. yüzyıldaki dönüşümünü, Marx'ın kâr oranlarının düşme eğilimi yaklaşımı üzerinden tarihsel ve karşılaştırmalı bir çerçevede ele alıyor. Tutan, sermaye birikiminin yoğunlaşması, hasıla-sermaye oranlarının gerilemesi ve kâr paylarındaki uzun dönemli düşüşlerin, kapitalist sistemde ardı ardına yaşanan iktisadi ve finansal krizlerin yapısal zeminini oluşturduğunu savunuyor. ABD, Almanya, Japonya ve Çin gibi lider kapitalist ekonomilerin uzun dönemli verilerini analiz eden çalışma, özellikle 2008 küresel krizinin ardından Çin'in ekonomik büyüme, dış ticaret ve teknoloji alanlarında gösterdiği atılımı, buna karşın kâr oranları açısından diğer lider ekonomilere doğru yaşanan yakınsamayı vurguluyor. Yazı, Çin ile ABD arasında derinleşen ekonomik ve teknolojik rekabeti, düşen kâr oranlarının yarattığı yapısal basınçlar bağlamında okuyarak, küresel kapitalist sistemin çok kutuplu ve çatışmalı bir yeniden yapılanma sürecine girdiğini ileri sürüyor.

Bu sayımızda yer alan yazılardan bir diğeri, **Ecehan Balta**'nın **"***Bir Dünya Kurmak: Marta Harnecker'in 21. Yüzyıl Sosyalizmi Üzerine"* başlıklı kitap incelemesi. Balta, Harnecker'in *A World to Build* (2015) kitabını, 21. yüzyıl sosyalizmi tartışmalarında Latin Amerika deneyimlerinden süzülmüş bir stratejik pusula

olarak ele alıyor; bu pusulanın iğnesini "devleti ele geçirme" fikrinden "aşağıdan inşa" fikrine çeviren asıl kırılmayı berraklaştırarak... Balta, Harnecker'in halkın kolektif özyönetimi, etik bir dayanışma kültürü ve ekolojik bir yeniden üretim mantığına yaslanan sosyalizm tasavvurunu, sadece bir tarih anlatısı olarak değil, bugün için canlı bir örgütlenme önerisi olarak okuyor. Özetle Harnecker'i parlatıp cam fanusa koymak yerine, onun kitapta ele aldığı fikirleri bugünün mücadelelerinin içine indirip "işleyen" bir tartışmaya çevirmeyi deniyor.

* * *

Yayın hayatına 2001 yılında başlayan *Praksis*'in yirmi beşinci yılının ilk sayısını, Türkiye akademisinde Marksizmin kürsününü korumak için hep birlikte mücadele ederken, erkenden kaybettiğimiz Yayın Kurulu üyelerimiz *Sevilay Kaygalak* ve *Nuray Ergüneş*'in güçlü hatıralarına adıyoruz. Yirmi beş yıl önceki *Çıkış Bildirgemiz*de; "Tarihsel materyalizme, Türkiye'nin ve akademilerinin olduğu kadar, sosyalistlerinin de çok ihtiyacı bulunduğu düşüncesiyle bizler; kapitalizmin bilimsel eleştirisini güncelleştirip, canlı tutarken sosyalist inşa süreçlerini ve ütopyayı tartışan ve geliştiren, bu anlamda, dünyayı yalnızca yorumlamak değil, aynı zamanda onu değiştirme mücadelesine katkı sağlamak için Praksis yürüyüşüne başladık", demiştik. Praksis yürüyüşüne onların anısını yaşatmak için *de* devam ediyoruz.

70. Sayı Editörleri